

УДК 371(477) : 372.4: 174
Б 72

Оксана БОБАК

СІМ'Я І РОДИННЕ ВИХОВАННЯ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОГЛЯДАХ МИРОСЛАВА СТЕЛЬМАХОВИЧА

У статті аналізуються погляди М. Стельмаховича на розвиток дітей дошкільного віку в сімейному середовищі; акцентується на необхідності повернення до народних цінностей та ідеалу української родини, адже родинне виховання є ефективним засобом соціалізації особистості, розширення її світогляду і життєвого досвіду.

Ключові слова: *родинне виховання, дитина дошкільного віку, творча спадщина М. Стельмаховича, сім'я, соціалізація дитини.*

Постановка проблеми. Соціальні трансформації останнього десятиліття в Україні спричинили збіднення переважної частини сімей, збільшення робочої і побутової зайнятості дорослих. Безробіття об'єктивно обмежує матеріальні можливості сім'ї. Наслідком цього є зниження рівня життя, тривожна атмосфера в домі, зростання конфліктності у взаєминах, жорстокість стосовно дітей, низька суспільна культура Катастрофічно знижуються емоційні зв'язки між поколіннями, зникають спільні форми діяльності, необхідні для повноцінного соціального розвитку дитини. В умовах, коли сім'я перестає ефективно виконувати свої інституційні функції в суспільстві, актуальним є питання її впливу на соціалізацію особистості.

Сім'я – джерело продовження життя нації – фізичного, морального і духовного, джерело її вічності. Людина бере свій початок з сім'ї. Тут відбувається її головне становлення як

особистості, пізнання і засвоєння норм моральної поведінки, розвиток гуманних почуттів [3, 166]. У родинному колі дитина отримує перші уявлення про себе та інших, розвиває необхідні для життя соціальні почуття, навички спілкування і спільної діяльності.

Питання впливу сімейного виховання на формування і розвиток особистості здавна цікавило психологів, педагогів, філософів. Зокрема, О. Вишневський особливу відповідальність за виховання дітей покладає на батьків, родичів. Науковець доводить, що родина є органічною частиною нації і першоджерелом духовного становлення громадянина і патріота. Родина – оберіг, творець і продовжувач національної культури [3].

Звичайно, вплив сім'ї на розвиток дитини на різних вікових етапах не є однаковим. Найбільшим він є у перші роки життя (дошкільний вік). Це унікальний за своїм значенням період, оскільки закладаються основи особистості, окреслюється загальний напрям моральних і соціальних настанов, формується ставлення до себе, до інших людей і до світу загалом. Атмосфера любові, емоційної близькості, якої потребує дитина від народження, є своєрідною “школою” соціальних почуттів, а основним засобом сімейної соціалізації є копіювання дітьми моделей поведінки дорослих членів сім'ї.

Аналіз публікацій Л. Косарева у статті “Теоретичні підходи до вивчення процесу соціалізації” підкреслює, що сутність соціалізації полягає в поєднанні пристосування (адаптації) і самоствердження людини в умовах конкретного суспільства. На її думку, соціалізація – це “процес засвоєння індивідом протягом усього його життя певної системи знань, соціальних норм і культурних цінностей, настанов і зразків поведінки, які дають змогу йому функціонувати як повноправному членові суспільства, до якого він належить” [5]. І. Сьомкіна твердить, що соціалізація – це історично зумовлений процес розвитку особистості, засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, що притаманні певному суспільству [18]. Тобто її результатом є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду в діяльності та спілкуванні в певному соціальному середовищі. При цьому вибір поведінки залежить від світогляду особи та її моральних підвалин.

Г. Андреева у підручнику із соціальної психології визначає соціалізацію як двобічний процес: з одного боку, це засвоєння індивідом соціального досвіду в результаті входження у соціум; з іншого – відтворення системи соціальних зв'язків унаслідок активної діяльності та включення у соціум [1].

Отож, доходимо висновку, що соціалізація передбачає засвоєння певної системи знань, соціальних норм, духовних і культурних цінностей, настанов та зразків поведінки, які дають людині змогу функціонувати у суспільстві. Її зміст розкривається через сукупність таких процесів як адаптація, інтеграція, саморозвиток і саморегуляція.

Незважаючи на різні підходи щодо трактування соціалізації, науковці одностайні у тому, що найпершим і найважливішим її інститутом є сім'я. Сім'я – це спільність людей, які пов'язані подружнім життям, батьківством, родинністю. Вона ґрунтується на єдиній загальносімейній діяльності, відтворенні населення та наступності сімейних поколінь. Сім'я повинна брати на себе з перших днів життя дитини турботу про її здоров'я і виховання, допомагаючи їй пізнавати світ, сприяючи виробленню певних уявлень і навичок, здійсненню контактів з іншими людьми.

Зазвичай соціалізація в сім'ї характеризується як “природний процес” і передбачає засвоєння дитиною нормативів поведінки й цінностей у сімейних та соціальних ролях. Г. Кошонько доводить, що “сім'я є найбільш благополучним середовищем для повноцінного життя, розвитку і формування особистості дитини. Вона є головним чинником психічного здоров'я майбутньої особистості, що проявляється у двох феноменах, а саме – у відчутті: особистої безпеки та належності; компетентності, самостійності. Люблячі батьки прагнуть задовольнити потреби дітей, встановлюючи чіткі межі, безпечне середовище для розвитку дитини. Це дає їй змогу обирати свій шлях у житті, здійснювати суспільно значущі дії та реалізовувати свій найвищий потенціал” [6, 187 – 188].

Сімейна соціалізація відбувається у просторі сім'ї як відносно самодостатньої системи. Взаємодія дитини зі значимими дорослими, як відомо, є найбільш ефективною формою трансляції зразків поведінки. Це підтверджує також І. Підласий у підручнику з педагогіки, окреслюючи вплив сім'ї на розвиток і

виховання особистості: сім'я здійснює соціалізацію особистості, забезпечує спадкоємність традицій, виховує громадянина, майбутнього сім'янина, законослухняного члена суспільства, впливає на вибір професії [8].

Отже, сім'я, особливості взаємодії батьків і дитини багато в чому забезпечують (чи не забезпечують) успіхи дитини на подальших етапах її соціалізації. Прикладом розв'язання зазначеної проблеми є педагогічний досвід вітчизняного педагога Мирослава Гнатовича Стельмаховича, творча спадщина якого має важливе теоретичне і практичне значення. Вважаємо, що в науково-практичному доробку вченого можна знайти поради і шляхи для успішного розв'язання питань соціалізації дошкільнят в сім'ї.

Метою статті є з'ясування основних аспектів родинного виховання на засадах ідеалу української сім'ї у творчій спадщині М. Стельмаховича та характеристика їхнього впливу на соціалізацію дітей дошкільного віку.

Серед усіх геніальних “винаходів” людства одне з провідних місць займає сім'я, родина – група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом. “Від родини йде життя людини”, “Без сім'ї нема щастя на землі”, – говорять українці [12, 15 – 16]. Основою народного ідеалу української сім'ї є прагнення створити родину щасливу, здорову, багатодітну, міцну, дружну.

М. Стельмахович дає високу оцінку народній педагогіці, родинному вихованню дітей. Здобули визнання його праці “Народна педагогіка”, “Мудрість народної педагогіки”, “Педагогіка життя”, “Народна дидактика”, “Народне дитинознавство”, “Українська родинна педагогіка”, “Українська народна педагогіка”, “Українське родинознавство”, “Теорія і практика національного виховання” та інші публікації. Його наукові дослідження з проблем української сім'ї, родини мають не тільки теоретичне значення – вони повинні стати настільними книгами для батьків, учителів, студентів, викладачів та інших категорій осіб, які цікавляться проблемами виховання дітей у сім'ї [7, 15].

Досліджуючи проблеми української педагогіки, М. Стельмахович зазначає: “Провідна роль у родинному вихованні належить, звичайно, батькам та рідній (материнській) мові.

На формування світогляду й поведінки дітей великий вплив мають також дідусі і бабусі, брати і сестри як взаємовихователі, няні з народу, родичі, свояки, куми, ровесники, церква” [15, 15].

Водночас М. Стельмахович акцентує увагу на батьківському вихованні, яке здійснюється у життєдіяльності сім'ї, становище якої і собі нерозривно пов'язане з долею самого народу. Вона у ХХ ст. виявилася чи не найважчою. Це століття увійшло в історію української родини віхолюю буревіїв, насилля, лихоліття, принесло багато мук і випробувань. У першій його половині вибухнуло аж дві світові війни. Але й у цих умовах з особливою силою виявилася життєва стійкість і високі моральні, громадянські якості української родини. Її доля дуже складна і терниста. Збитки духовні, моральні й матеріальні, “фальш суспільна та виховна” відчутно підірвали педагогічну позицію сім'ї, довели її до критичного стану [15, 16].

Упродовж другої половини ХХ ст. сім'я в Україні теж зазнала великих змін в усіх ланках її існування. Кризові явища в сучасній сім'ї стосуються її економічних, морально-духовних та демографічних основ, невисокого економічного рівня більшості сімей; низької культури суспільного життя, подвійної моралі; перевантаженості жінки в сім'ї та на роботі; високого відсотка розлучень; загострення конфліктів між поколіннями; збільшення розриву між сім'єю і школою.

Сьогодні часто нехтують істиною, що сім'я – то святий вузол, який поєднує людей; життєдайний осередок, що приводить на світ божий, плекає найвищу цінність людства – дітей, майбутнє народу, завдяки яким кожні батько й мати мають реальну можливість повторити і продовжити себе у своїх нащадках. Людина є смертною. Але рід, родина, народ – безсмертні. Відродження їх неминуче й необхідне, якщо ми хочемо мати традиційну українську родину – міцну, дружну, щасливу [12, 12].

Сім'я – невтомна берегиня наших предків, родоводу, совісті й честі минулих, сучасних і прийдешніх поколінь. Свідома українська сім'я – це духовний храм України-матері. Тому й виховний вплив родини на формування особистості дитини, на щоденне наше буття надзвичайно важливий. Сім'я – “найперша вихователька підростаючих поколінь за всіх часів і у всіх

народів, невтомна піклувальниця про формування у дітей високої духовності та гуманізму, національного духу, характеру, свідомості...” [7, 4].

М. Стельмахович у своїх працях звертав особливу увагу на сім'ю, родинне виховання. Родовід вихователів іде від матері, від батька, від сім'ї. Шлях людства до сім'ї в сучасному традиційному баченні був довгим і залежав від культури, традицій, виробничих відносин членів суспільства.

“З глибини віків до нас доходять мудрість минулих епох, – пише М. Стельмахович, – і скарби народного виховання. Традиції родинного виховання склалися упродовж багатьох століть і зміцнювалися в ході історичного розвитку людства. З давніх-давен українці розглядали сім'ю і рід як святиню, а виховання дітей – як святий обов'язок батьків: завдяки вихованню в родині народ продовжував себе в своїх дітях, генерував свій національний дух, характер, менталітет, традиційну родинно-побутову культуру” [14, 14].

В українських родинах дітей завжди вчили, що людина невіддільна від свого роду, нації. Головним охоронцем ладу в родинах та суспільних взаєминах був звичай. Він зобов'язував кожного члена роду досконало вивчати і знати свій родовід до сьомого коліна та пов'язані з ними життєві успіхи (героїка роду, перекази історій тощо). Повага і любов до свого роду, рідної сім'ї, землі, національних звичаїв та традицій починалася з поцінування писемних пам'яток, переказів, предметів побуту, сімейних реліквій, портретів та іншої інформації про життя предків.

Дбаючи про майбутнє дітей, батьки усвідомлювали, що передумовою успішного виховання є духовний зв'язок між поколіннями. Тому в родинному середовищі формувалися такі риси як повага до старших, милосердя, доброта, щирість. Саме вони забезпечують успіхи дитини на подальших етапах її соціалізації, адаптації до суспільства, суспільних відносин.

Вихованням дітей у сім'ї опікувалася в основному мати. Вона забезпечувала добру, лагідну, світлу атмосферу в домі. Тому ідеал людини, характер моралі, спосіб життя українців підпорядковані нормам, що є типовими для жінки. Звідси й гене-

тичні риси національного характеру: сердечність, доброта, щирість, гостинність, працьовитість тощо.

Успадкування справ батьків – у дітях. Продовження роду, народу, нації – в дітях. Увічнення зв'язків між поколіннями, збереження історичних традицій, духовної і матеріальної культури, примноження корисних винаходів попередніх поколінь – у дітях! Мирослав Гнатович був переконаний, що діти – це безсмертя людства. Діти зміцнюють сім'ю. Вони прикрашають життя і дарують радість, продовжують людський рід і передають естафету від покоління до покоління. Діти – це опора сім'ї. На спокійну старість може розраховувати лише той, хто добре виховав своїх дітей [14, 18]. Як зазначає педагог, з віком дитини зміст виховання стає більш розгалуженим (“Малі діти не дають спати, а великі – дихати”).

Допитливість дітей зростає, тому у віці 3 – 5 років їх часто називають “чомучками”. Дорослі повинні уважно ставитися до цих запитань, розвивати дитячу допитливість. У цей час батькам потрібно приділити увагу засвоєнню дитиною норм взаємин між людьми [13, 49].

М. Стельмахович зазначає, що народне дитинознавство дає влучну психолого-педагогічну характеристику кожному року життя дитини до п'яти – шестирічного віку, тобто тому часові, який визначає головний успіх формування особистості, та приділяє їй найбільшу увагу.

Саме дошкільний вік – досить тривалий час розвитку дитини і неповторний за темпами. Завдання виховання на кожному етапі цього періоду мають свою специфіку. У немовлячому і ранньому дитинстві важливо формувати риси, які зумовлюють розвиток людських властивостей і здібностей (потреби у спілкуванні, прямоходінні, діях із предметами та ін.). Завдання виховання значно ускладнюється у цьому віці, коли формуються риси, що визначають подальший розвиток дитини. Тож особистість – багаторівнева система, як зазначає Т. Поніманська, яка формується упродовж дошкільного дитинства поетапно, причому кожен з етапів робить свій специфічний внесок [9, 67].

Народна педагогіка звертає особливу увагу батьків на те, що кожному віку дитини має відповідати спеціальне виховання. А найголовніше – співучасть в усіх здобутках розвитку. Дитина

в дошкільному віці, коли відбувається головне особистісне становлення, має бути центром уваги батьків та інших членів сім'ї, які здійснюють вплив на її розвиток. Народ мудро наголошує на необхідності гуманного виховання: не втручання у розвиток, не управління ним, а співучасть у ньому [9, 69 – 71]. Вимогливість спрацьовує повною мірою, якщо вона ґрунтується на повазі до особистості дитини. Той, хто зневажає і кривдить дітей, творить найбільший злочин на землі. Діти – маленькі громадяни. А тому дорослим треба ставитися до них (як і дітям до дорослих) із повагою. Наведемо такий приклад: коли дитина зайде до чужої хати, привітається з господарями, то, незалежно від віку, її неодмінно запрошують сісти.

Доречно зауважити, що й саму вимогливість, якщо вона не має нічого спільного з прискіпливістю і дріб'язковістю, народна педагогіка розглядає як вищу міру поваги до особистості: важче вимагати, ніж не вимагати. Вимагати – значить з повагою ставитися до дитини, піклуватися про неї, про її життя і поведінку. Невимогливий вихователь – це людина, якій байдужа доля дитини.

Отож, сучасні батьки теж повинні усвідомити, що вони виконують важливу соціальну роль, адже кожна повноцінна родина є фундаментом здорового суспільства. Тому М. Стельмахович родину розглядав як перше соціальне й емоційне мікросередовище, в якому розвивається та виховується людина з моменту її народження, бо відповідальність за виховання несуть передовсім батько і мати.

Багатівікова практика народного виховання визнала найраціональнішим такий стиль взаємин з дітьми, який не придушує, а збуджує їхні сили, розвиває самостійність та ініціативу, спонукає до позитивних дій і вчинків, підтримує почуття власної гідності й утверджує особисту відповідальність за свою поведінку. З огляду на це дуже повчальними й переконливими є народні афоризми, які вчать не заспокоюватися на всьому готовому, що дали батьки (“Розумна дитина в батьковій свитині”), а дбати про зміцнення й примноження вже набутого, життєво необхідного, виявляти власні сили та ініціативу (“На батька надійся, а сам не поганься”, “Батьків хліб не навчить, як треба жить”).

Батьки завжди вчать своїх дітей добру. Хиби в поведінці й життєві невдачі зазвичай трапляються у тих синів і дочок, які не слухають батьків [13, 52].

У народній педагогіці здавна визначається, що без глибокої, самовідданої любові до дітей не буває і не може бути повноцінного сімейного виховання. Світле благородство й велика любов матері до дітей формує її авторитет, а водночас і силу виховного впливу. Однак у любові до дітей, як справедливо вчить народна мудрість, треба мати почуття міри, ніколи не впадати в нерозумну, сліпу любов, яка спотворює, калічить дитину.

Не мають рації й ті батьки, які на перше місце ставлять суворість, покарання. Така орієнтація батька чи матері відчужує дітей, робить їх відлюдкуватими, нещирими, навіть жорстокими.

Усьому є своя міра. Розумно люблять своїх дітей ті батьки, які ніжність не доводять до всепрощення, піклування – до потакань і потурання примхам, а вимогливість поєднують з повагою до особистості дитини.

Досвід тих сімей, які добре виховують дітей, свідчить, що атмосферу любові й дружби в родинному колі створюють спільні духовні інтереси, спільна праця і дозвілля, задушевні бесіди.

Народна педагогіка наголошує на великому значенні батьківського авторитету в родинному вихованні. Що вищий авторитет батьків, то сильніше вони впливають на формування поведінки дитини. Слова батька і матері стають для неї законом. Авторитет батьків визначається взаєминами між батьком і матір'ю, їхнім ставленням один до одного, вмінням користуватися батьківською владою і додержувати єдності у вимогах до дітей; громадським обличчям батьків, ставленням до дітей, інших членів родини, до людей узагалі. Та й повторюють діти своїх батьків насамперед у меті, прагненнях і ставленні до людей (“Що робить батько, те й його дитятко”, “Як батьки ставляться до своїх дітей, так і діти ставляться до своїх батьків”). Діти поважають батьків вимогливих і справедливих, чуйних і уважних до дитячих потреб і запитів, тактовних та витриманих, ініціативних в організації корисних справ [13, 107].

Один із попередників М. Стельмаховича, відомий педагог В. Сухомлинський, дав високу оцінку народній педагогіці, родинному вихованню дітей. Як він справедливо зазначав,

виховний феномен, як і саму сім'ю, нічим замінити не можна. “У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростає пагін і гілки, і квітки, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави” [17, 110].

Сім'я вводить дитину в суспільство, саме в ній вона одержує соціальне виховання, стає особистістю. У дитинстві її годують, доглядають, а у дошкільному віці вона відкриває світ для себе.

Видатний педагог був переконаний, що виховувати у дітей чесність, правдивість, доброту і чуйність, любов та повагу до старших потрібно ще змалку, оскільки “дитячий світ – світ особливий. Діти живуть своїми уявленнями про добро і зло, про честь і безчестя, про людську гідність: у них Свої критерії краси, у них своє вимірювання часу: в роки дитинства день здається роком, а рік вічністю”. “Добрі почуття, – зазначав Василь Олександрович, – своїм корінням сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються у праці, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу”. Саме тому батьки мають піклуватися про те, щоб діти виростили турботливими до всього живого. Така душевна праця шліфує сердечну чуйність, пробуджує бажання робити добро. “Азбука виховання людяності в тому, щоб дитина, віддаючи тепло своєї душі іншим людям, знаходила в цьому особисту радість”, – стверджував учений [17].

М. Стельмахович також підкреслював: усе найкраще, що є на Землі, починається із Сім'ї. Без неї, як без Природи, людство обійтися не може, якщо, звичайно, воно не хоче приректи себе на здичавіння й остаточну загибель. Сім'я дає життя дитині. У ній немовля одержує перші враження й уявлення про навколишній світ. Родина є її найпершим соціальним мікросередовищем [16, 31]. Саме духовний зв'язок поколінь між батьками і дітьми здійснюється в основному через сім'ю.

Сім'я є тим першим соціальним середовищем, у якому розвивається і виховується дитина з моменту її народження, з першого осмисленого погляду, коли бавить її мати і дарує іграшку батько. Тобто сім'я бере на себе виховний обов'язок саме в той найвідповідальніший момент, коли відбувається найінтенсив-

ніший розвиток дитини і коли вона найбільшою мірою схильна до наслідування і піддатлива до виховних впливів.

Виховна місія сім'ї особлива, тому що саме тут формується характер людини, її ставлення до життя. Діти – майбутнє народу, його найбільший скарб. Отже, і головний сенс сімейного життя полягає у тому, щоб мати й доглядати дітей, виховувати їх. За твердженням народної педагогіки, подружжя може досягти свого повного духовного, фізичного й емоційного розвитку тільки через дітей, а особливу роль відводить батькам насамперед як вихователям. На високий п'єдестал вона поставила жінку-матір. “Усе найкраще на землі, – кажуть у народі, – йде від сонця та від молока матері”. Мати – берегиня домашнього вогнища, перша вихователька дітей. Високими виховними обов'язками наділений батько. За вимогою народної педагогіки дітей повинні виховувати спільно батько і мати. Чоловік, який перекладає виховання дітей на свою дружину, збіднює їх духовно, самопринижує себе як батько, як людина, прирікає своїх дітей на те, що вони перестають бути дітьми батьковими, а стають дітьми лише маминими, дитсадівськими, шкільними. У таких умовах найчастіше виникають різні непорозуміння між батьками й дітьми [13, 223].

Перші істини, ази життя діти пізнають у родинному колі, саме тут дитина засвоює найелементарніші правила людської поведінки, набуває трудових навичок, отримує уявлення про навколишній світ, про взаємини між іншими. Через “сімейний університет” у дітей формуються ті основні поняття, погляди, почуття, звички, які стають підвалиною духовного становлення особистості.

Родинне життя з його багатогранними психологічними, моральними й побутовими особливостями є своєрідною школою підготовки хорошого сім'янина, бо сім'я виховує дітей усім ладом свого життя. До того ж родинне виховання відбувається у своєрідній психологічній атмосфері, створеній стосунками між подружжям, батьками і дітьми. Сім'я є тим першим і неперевершеним за силою впливу осередком, який соціалізує особистість.

Життя і спілкування у дружній, згуртованій сім'ї, у колі близьких та рідних людей дає змогу найбільш повно виявляти свої почуття, інтереси та емоційні переживання. Правильно організована діяльність сім'ї – виховна, господарсько-економічна,

організація побуту, харчування і дозвілля – створює великі можливості для задоволення духовних та інтелектуальних запитів дітей. У сім'ї з її здоровою моральною атмосферою діти нормально розвиваються, з повагою й любов'ю ставляться до батьків. Відносини любові й дружби встановлюються також між братами й сестрами. Виховання дітей – це не тільки особиста справа батьків, а й їхній громадянський обов'язок.

Народна педагогіка чітко виділяє коло провідних вихователів дитини, до яких належать мати, батько, старші діти, брати і сестри, бабусі й дідусі, близькі й далекі родичі (сім'я загалом), свояки, куми, домашні няні, ровесники, дитсадок, школа, виправні будинки для занедбаних дітей, будинки для сиріт, виховні заклади для дітей хворих та інвалідів, а також релігія і природа. Зі свого боку, природа об'єднує такі фактори впливу на розвиток виховання, як-от: вроджені здібності дитини, індивідуальні особливості, стать; зовнішні впливи, місце проживання.

Значення соціального розвитку для особистісного становлення полягає передусім у формуванні соціальної компетентності, що гарантує усвідомлення дитиною того, як слід себе поводити, щоб бути гармонійною, співзвучною з іншими, почувати себе в будь-якому товаристві комфортно, тому в дошкільному віці дитина “приміряє” ролі, засвоює соціальні форми поведінки, апробує дії та засоби, схвалені суспільством і групою [13, 224].

Отже, соціалізація дітей відбувається головно у контексті життєдіяльності сім'ї та родинному вихованні, де найбільш успішно й повно, духовно багато реалізується увесь виховний процес.

Не випадково М. Стельмахович зазначав, що обов'язковим для кожної людини є прищеплення дитині змалку працьовитості, любові до рідної мови й культури нашого народу, шанобливе ставлення до батька й матері, землі, хліба, природи, збереження честі родини, піклування про молодших, хворих, калік, людей похилого віку, знедолених [4, 574].

Використання знань і засобів української народної педагогіки в родинному вихованні, на нашу думку, поставить реальний заслін бездуховності, історичній безпам'ятності, допоможе усвідомити дітям і підліткам свою громадянську роль спадкоємців народних цінностей та традицій національної ро-

динно-побутової культури, навчить їх продовжувати справу, батьків, дідів, прадідів і українського народу загалом.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология : учеб. / Г.М. Андреева. – М. : Аспект-Пресс, 2004. – 364 с.
2. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси / О.І. Вишневський. – Львів : Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенко, 1996. – 238 с.
3. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.І. Вишневський. – Вид. друге, доопр. і допов. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.
4. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / Упоряд. О.О. Любар; за ред. В.Г. Кременя. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 766 с.
5. Косарева Л. Теоретичні підходи до вивчення процесу соціалізації / Л. Косарева // Гуманізм та освіта: Міжнародна науково-практична конференція, 2008. – Електронне наукове видання матеріалів конференції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/kosareva.php>
6. Кошонько Г. Сімейна соціалізація як актуальна соціально-психологічна проблема / Г. Кошонько // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПНУ. – 2011. – Том. XIII. – Ч. 3. – С. 184 – 189.
7. Луцик Д. Ідеали сім'ї у творчості класиків педагогічної думки в Україні і сучасна українська сім'я : моногр. / Д. Луцик. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – 134 с.
8. Педагогика [текст] : учеб. / И.П. Подласый. – М. : Высшее образование, 2008. – 540 с.
9. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: навч. посіб. / Т.І. Поніманська. – К. : Абрис, 1998. – 448 с.
10. Стельмахович М.Г. Народна дидактика / М.Г. Стельмахович. – К. : Т-во “Знання” УРСР, 1985. – 48 с. (Серія VII “Педагогічна”; № 6).
11. Стельмахович М.Г. Педагогіка життя / М.Г. Стельмахович. – К. : Т-во “Знання” Української РСР, 1980. – 48 с. (Серія VII “Педагогічна”).
12. Стельмахович М.Г. Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до XIX ст. / М.Г. Стельмахович // Рідна школа. – 1992. – № 3 – 4. – С. 14 – 19.

13. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1995. – 232 с.

14. Стельмахович М.Г. Українська родина / М.Г. Стельмахович. – К., 1995. – 32 с. (Спецвипуск журналу “Корисні поради”).

15. Стельмахович М.Г. Українська родина. Сім’я і родинне виховання в Україні з початку ХХ ст. і донині / М.Г. Стельмахович // Рідна школа. – № 3. – 1993. – С. 14 – 17.

16. Стельмахович М.Г. Народне дитинознавство / М.Г. Стельмахович. – К. : Т-во “Знання” України, 1991. – 48 с. (Сер. VII “Педагогічна”; № 2).

17. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка / В. Сухомлинський – К. : Радянська школа, 1978. – 263 с.

18. Сьомкіна І. Особливості впливу неблагополучної сім’ї на соціалізацію дитини / І. Сьомкіна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – Луганськ, 2011. – № 4(215). – Ч. 2. – С. 74 – 85.

Бобак Оксана. Семья и семейное воспитание как среда социализации детей дошкольного возраста во взглядах Мировослава Стельмаховича. В статье анализируются взгляды М. Стельмаховича на развитие детей дошкольного возраста в семейной среде; акцентируется на необходимости возвращения к народным ценностям и идеалам украинской семьи, поскольку семейное воспитание есть эффективным средством социализации личности, расширения ее мировоззрения и жизненного опыта.

Ключевые слова: семейное воспитание, ребенок дошкольного возраста, творческое наследие М. Стельмаховича, семья, социализация ребенка.

Bobak Oksana. Family and family education as the sphere of preschool children socialization in the views of Myroslav Stelmakhovych. The article reveals the analysis of the views of M. Stelmakhovych for the development of preschool children in family environment; emphasizes the need for returning to national values and ideals of the Ukrainian family, while the family education is unmatched force of socialization the identity, expands its worldview and endues life experience.

Key words: family education, preschool-aged child, creative heritage of M. H. Stelmakhovych, family, socialization of the child.